

4. Андрусишин Б.І., Ульяновський В. І. Церква в Українській Гетьманській Державі. Попередні нотатки та документи //Останній Гетьман. Ювілейний збірник пам'яті П. Скоропадського. 1873-1945. – К.: Академпрес. 1993. – С. 302-397.
5. Андрусишин Б.І. Проблема церкви в державній діяльності Симона Петлюри: державотворчий аспект. //Студії з архівної справи та джерелознавства. – Т. 7. – 2001. – С. 37-52.
6. Власовський Іван. Нарис історії Української Православної Церкви. – т. IV. Частина I. – К.: АТ «Книга». – 1988.– 369 с.
7. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. Друге видання. – Харків. – Клуб сімейного дозвілля. – 2018. – 496 С.
8. Мартирологія Українських Церков. Т. I. Українська Православна Церква. Документи, матеріали, християнський самвидав, - Торонто, Балтимор. – 1987. – 1207 С.
9. Власовський Іван. Нарис історії Української Православної Церкви Т. IV, частина друга. – К.: АТ «Книга». – 1988. – 397 с.
10. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939-1950). – Львів.: Вид-во УКУ. 2005. – 268 с.

УДК 23/28: 316.46:316.454.3

*Ломачинська І.М.
Київський університет імені Бориса Грінченка*

ПСИХОЛОГІЯ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ У ХРИСТІЯНСЬКОМУ РЕЛІГІЙНОМУ ЛІДЕРСТВІ

У статті на основі новозавітних текстів життя Ісуса Христа зроблено спробу визначення сутності масової свідомості у християнському релігійному лідерстві. Проаналізовано змістовні особливості феномену християнського релігійного лідерства у його взаємодії з різними групами послідовників. Зазначено, що головне завдання релігійного лідерства полягає у об'єднанні суспільних мас задля досягнення певної ідеї. Серед оточення релігійного лідера можливо виділити такі групи, як учні, послідовники і натовп. Учні утворюють безпосереднє оточення лідера, свято вірять у ідеї свого учителя і з часом стають лідерами та пропагандистами пропонованої ідеї. Послідовники – ті, хто слідує за лідером, захоплені як його особистістю, так і його ідеями. Основними рисами релігійного натовпу є його ірраціоналізм, тимчасовість та схильність до наслідування колективної поведінки його учасниками. Охарактеризовано психологічну природу харизматичного лідерства. Зазначено, що джерелом особистої відданості харизматичному лідеру є емоційно забарвлена прихильність, що формує образ виняткової святості та героїзму. Духовний образ знищеного харизматичного лідера формується поза реальною історичною особистістю, трансформується за рахунок міфів та легенд.

Ключові слова: «релігійний лідер», «релігійне лідерство», «масова свідомість», «натовп», «харизма», «харизматичний лідер», «подвижник».

Ломачинская И.Н. Психология массового сознания в христианском религиозном лидерстве. В статье на основе новозаветных текстов жизни Иисуса

Христа сделана попытка определения сущности массового сознания в христианском религиозном лидерстве. Проанализированы содержательные особенности феномена христианского религиозного лидерства в его взаимодействии с различными группами последователей. Отмечено, что главная задача религиозного лидерства заключается в объединении общественных масс для достижения ценностно значимых идей. Среди окружения религиозного лидера можно выделить учеников, последователей и толпу. Ученики образуют непосредственное окружение лидера, свято верят в идеи своего учителя и со временем становятся лидерами и пропагандистами предлагаемой идеи. Последователи - те, кто следует за лидером, захваченные как его личностью, так и его идеями. Основными чертами религиозного толпы является его иррационализм, временный характер и склонность к подражанию коллективного поведения. Охарактеризовано психологическую природу харизматического лидерства. Отмечено, что источником личной преданности харизматическому лидеру является эмоциональная привязанность, что формирует образ исключительной святости и героизма. Духовный образ уничтоженного харизматического лидера формируется вне реальной исторической личности и трансформируется за счет мифов и легенд.

Ключевые слова: «религиозный лидер», «религиозное лидерство», «массовое сознание», «толпа», «харизма», «харизматический лидер», «подвижник»

Lomachinskaya I. Psychology of mass consciousness in Christian religious leadership.

In an article based on the New Testament texts of the life of Jesus Christ, an attempt was made to define the essence of mass consciousness in Christian religious leadership. The substantial features of the phenomenon of Christian religious leadership in its interaction with various groups of followers are analyzed. It is noted that the main task of religious leadership is to unite the public masses to achieve value-relevant ideas. Among the entourage of a religious leader can be identified students, followers and the crowd. Pupils form the immediate environment of the leader, firmly believe in the ideas of their teacher, and over time become leaders and propagandists of the proposed idea. Followers are those who follow the leader, captured both by his personality and his ideas. The main features of the religious crowd are its irrationalism, temporary nature and a tendency to imitate collective behavior. The psychological nature of the charismatic leadership is characterized. It is noted that the source of personal devotion to the charismatic leader is emotional attachment, which forms the image of exceptional holiness and heroism. The spiritual image of the destroyed charismatic leader is formed outside the real historical person and transformed by myths and legends.

Keywords: “religious leader”, “religious leadership”, “mass consciousness”, “crowd”, “charisma”, “charismatic leader”, “ascetic”.

Актуальність проблеми. В умовах відродження ідеї національної церкви поновому переосмислюється проблема впливу релігійних лідерів на суспільну свідомість. Аналізуючи християнську історію можна зазначити, що найбільш впливові релігійні лідери з'являються тоді, коли суспільство стоїть на межі духовної кризи за видимого соціального благополуччя, коли розмиті чіткі орієнтири для духовного самовдосконалення. Релігійний лідер завжди виступає як знак певної релігійної ідеології,

певної системи моральних та суспільних цінностей, адже він формує певний ідеальний образ, що є найбільш актуальним для конкретної історичної доби.

Метою дослідження є аналіз психологічних чинників реалізації феномену масової свідомості у релігійному лідерстві на прикладі Новозавітних текстів життя Ісуса Христа.

Теоретичною основою дослідження феномену масової свідомості у релігійному лідерстві стали праці Г.Блумера, С.Булгакова, М.Вебера, Г.Лебона, О.Меня, С.Московічі, З.Фрейда, Е.Едінгера, К.Юнга тощо.

Виклад основного тексту.

У історії християнської церкви релігійне лідерство постає як динамічний процес, який відображає динаміку зміни суспільних вимог до лідера та його ціннісних характеристик. Релігійний лідер виступає виразником думок і прагнень своєї спільноти, формуючи найбільш ціннісні ідеї та переконання, що не мали конкретної реалізації. Зокрема, С. Булгаков [5, с. 66-67] вважав, що справжнім історичним лідером може стати тільки лідер духовний, який володіє істинним християнським героїзмом, має почуття обов'язку, моральну відповідальність та здатність до самопожертви.

Можемо стверджувати, що у Новому Завіті закладається теоретичне підґрунтя релігійного лідерства, адже Христос не прагнув здійснювати місію проповідництва ідеї спасіння одноосібно, відразу обравши найближчих учнів: «Потім, зійшовши на гору, покликав до Себе, кого Сам схотів; і прийшли до Нього. І обрав з них дванадцять, щоб були з Ним» (Мк.3,13-15).

Християнське релігійне лідерство реалізується через принцип наслідування: «Учень не буває вищим за свого учителя; але вдосконалившись, стане таким, як учитель його» (Лк. 6, 40). Аналізуючи оточення релігійного лідера, можливо виокремити такі основні групи: учні, послідовники та натовп. Учні є безпосереднім оточенням релігійного лідера, вони свято вірять у ідеї свого вчителя і поширюють їх. Безпосередніми учнями Христа стали апостоли (з грецьк. посланники), за Біблією ті, хто отримує від Бога повеління задля повідомлення їх людям. Ознаками апостола у цьому сенсі «служує спілкування з Ісусом під час його земного життя і покликання Ним» [2, с. 53]. Дванадцяттеро апостолів для Христа не просто учні чи послідовники, а духовні наступники, прикликані задля проповіді: «І поставив із них дванадцять, щоб з Ним були і щоб посилати їх на проповідь» (Мк. 3,14).

Крім найближчих дванадцяти, у Новому Завіті згадується і про інших учнів Христа: «Опісля цього вибрав Господь і інших сімдесят учнів, і послав їх по два перед ликом Своїм у усяке місто і місце, куди сам хотів іти» (Лк. 10:1).

Але оточенням лідера також є і натовп - різнорідне скупчення людей з різними поглядами, прагненнями та інтересами. За переконанням К. Г. Юнга, істинний пророк енергійно захищається від підсвідомого нав'язування для себе пафосної ролі пророка. Але разом із можливістю стати пророком, приваблює ще й інше, більш тонке, і ніби легітимне задоволення – стати учнем пророка. Така людина скромно сидить біля ніг учителя і відганяє власні думки, а духовна убогість стає добродійністю і задоволенням від можливості грітись у промінні слави майже божественної істоти у особі вчителя. Піднявши його до рангу божества, людина й сама росте у вишину, а крім цього у неї є велика істина, яку вона хоча й не сама відкрила, але усе ж таки отримала із власних рук вчителя [16, с. 542].

У текстах Євангелій, що описують земне життя Христа, є згадки про натовп прихильників, що супроводжував його у проповідницькій діяльності. Про перші зібрання народу згадується опісля чудесного зцілення у будинку Симона: «Надвечір, коли заходило сонце, приносили до Нього усіх недужих і біснுவатих. І усе місто зібралось біля дверей. І Він зцілив багатьох...»(Мк. 1, 32-33). При визначенні харизматичної постаті, питання про значущість харизми вирішує визнання підлеглих — спочатку завжди за допомогою чуда. За М.Вебером, це підтверджуване доказом вільне визнання, народжене зі схильності до одкровення, з шанування героїв, з покладання надії на вождя. Таке «визнання» психологічно є цілком особистою, заснованою на вірі схильністю, народженою з натхнення або потреби й надії [6].

З часу чудесного зцілення у будинку Симона, згідно з Євангеліями, незвичайні зцілення постійно супроводжують проповідь спасіння Христа: «І розійшлася чутка про Нього по усій Сирії; і приводили до Нього усіх немічних, хворих на усілякі недуги, й одержимих, і біснуватих, і сновид, і розслаблених – і Він зціляв їх» (Мф. 4, 24-25).

Схвалення і кристалізація поривів натовпу є результатом взаємного збудження, яке може трактуватися, з погляду Г. Блумера, як відгук на лідерство, що формується, головним чином, як результат образів, викликаних у процесі навіювання і наслідування, та підкріплених взаємним схваленням [4, с. 546].

Натовп сприймає тільки найпростіші почуття – гнів, страх, захоплення, будь-яку думку, ідею чи вірування, що нав'язуються йому. Він сприймає або заперечує цілком і ставиться до них або як до абсолютних істин, або як до абсолютних помилок. Не маючи ніяких сумнівів щодо того, що є істиною і що – помилкою, натовп виражає таку саму авторитетність у своїх судженнях, як і нетерпимість.

Зібрання індивідів, які слідували за Христом під час його проповідницької діяльності, можна також ідентифікувати як масу (за З. Фройдом): вона легковірна і надзвичайно легко піддається впливу, вона некритична, неправдоподібного для неї немає. Почуття маси завжди прості й досить гіперболічні. Маса, таким чином, не знає ні сумнівів, ні невпевненості [14, с. 138].

У визначеннях, поданих Х. Ортега-і-Гасетом, маса - усякий і кожний, хто «ні у добрі, ні у злі не міряє себе особливою мірою, а відчуває таким самим, «як і усі», і не тільки не пригнічений, але задоволений власною непомітністю. Найрадикальніше поділяти людство на два класи: на тих, хто потребує від себе багато чого і сам на себе звалює зобов'язання, і на тих, хто не потребує нічого і для кого жити — це плисти за течією, залишаючись таким, який є, і не прагнути перерости себе» [13, с. 310]. Е.Карнетті, розрізняє масу відкриту (натовп) і масу закриту, яка за своїми якісними параметрами відповідає релігійній групі з чіткою структурою, вважає масову свідомість невід'ємним фактором поширення всіх світових релігій: «Історії масових навернень у їхню віру здаються їм чудовими, і вони такі насправді. У рухах відходу від віри, яких церкви бояться і тому переслідують, такого роду чудо повертається проти них, і рани, які вони відчувають на своїй шкірі, болючі й незабутні»[8, с. 88].

Психологія натовпу висловлена Христом у притчі про сіяча: «Так само і посіяне на камені означає тих, які, коли почують слово, відразу з радістю сприймають його, але не мають у собі кореня і не постійні; а потім, коли настане скорбота і гоніння за слово, відразу спокушаються» (Мк.4,16-17).

Усі колективні уявлення є несвідомими психічними утвореннями, що володіють величезною енергією і небезпекою. Вони втілюють архетипічну енергію без посередництва его-свідомості і, отже, є мінливими. Що більшим є натовп, то меншу роль відіграє у ньому особистість, але носієм свідомості є особистість. «Характер натовпу може бути краще оцінений, якщо ми зрозуміємо стан його типового члена. Такий індивід втрачає звичайне критичне сприйняття і самоконтроль, як тільки він починає контактувати з іншими членами натовпу і проймається тим колективним збудженням, яке панує над ними... Пориви, пробуджені у ньому його співчуттям колективному збудженню, швидше отримають негайний вираз, аніж підкоряться його власній думці. Саме цей стан і є ознакою навіюваності; воно пояснює, чому у натовпі роль навіювання так яскраво виражена» [4, с. 548].

Харизматичний релігійний лідер – це особистість, домінування якої легітимоване визначеними властивостями винятковості, особливої надприродності, непогрішимості чи святості. Основною домінантою, що підтримує авторитет харизматичного лідера перед розбурханим натовпом і формує благоговійне ставлення до нього з боку послідовників, – «це успіх, відчутний доказ того, що він у силі, його могутність так же діяльна, як і раніше. Мойсею потрібні були скрижалі закону, Ісусу Христу – чудеса..., щоб зберегти вплив, отриманий дорогою ціною, й уселити довіру у натовп» [12, с. 500]. Харизматичний імідж релігійного лідера тісно пов'язаний з міфологізацією його образу, що перетворює його на певний артефакт, об'єкт віртуальної реальності. Відповідно, коли чудеса зникають, зникає й віра.

Е. Едінгер піддає сумніву можливість свідомого заохочення Христом тих індивідів, що були частиною натовпу його прихильників. Він наводить слова К. Г. Юнга, який ставив перед собою питання: «Чи, можливо, так трапилося, що Христос покликав своїх апостолів на ці масові зборища? Чи нагодував він п'ять тисяч якихось своїх послідовників, які трохи згодом кричали: «Розіпни його!»? І чи не був натовп, що вітав його і кричав йому «Син Давидов», тим же самим, який опісля кричав «Розіпни його!», дізнавшись, що його царство «не від світу цього?» [15, с. 58].

Недолік звичайного критичного ставлення та пробудження поривів і емоцій пояснюють ексцентричну несамовиту і несподівану поведінку, яку так часто можна спостерігати у членів натовпу. Пориви, які у звичайних умовах піддалися б суворому придушенню, завдяки здатності індивіда до думки і самоконтролю, тепер знаходять вихід для свого вираження. Тобто, поведінка окремої особи у натовпі часто схильна до насилля та руйнування: «Тоді сказав Ісус до народу: ніби на розбійника вийшли ви з мечами та киями, щоб узяти мене; кожного дня сидів Я з вами, навчаючи у храмі, і ви не брали Мене. Це ж усе сталося, щоб збулися Писання пророків. Тоді усі ученики, покинувши Його, розбіглися» (Мф.26, 55-56).

Щодо усвідомлення натовпом істинного змісту Христової проповіді, О. Мень, цитуючи Йосипа Флавія, дає негативну відповідь: «екзальтовані фанатики стали звичайним явищем за тих часів. Маса вимагала чудес і були готові бігти за будь-яким блаженним. Народ діяв під їхнім впливом, як одержимий, і йшов за ними у пустелю, думаючи, що Господь удостоїть їх бачити знамення свободи» [11, с. 475].

З тексту Євангелій видно, що Месія не прагнув отримати підтримку мінливого натовпу, адже розумів, що його прихильність була тимчасовою, плінною. «Розійшлася

ще більше чутка про нього, і сходилося до нього безліч народу послухати і зцілитися від Нього від недуг своїх. Він же відходив у безлюдні місця і молився» (Лк. 5, 16-17). Євангеліст Матвій указує, що Месію стомлює байдужий натовп, який прагне від Нього нових чудес (Мф.13, 57). Мимоволі постає думка, що більше завдавало страждань Христу – очікування неминучості смертельних мук на хресті, чи усвідомлення того, що безсилля від нерозуміння морально убогим натовпом змісту його проповіді. І однак Христос прагне до усамітненої молитви, він повертається до невдячного натовпу і зцілює недужих: «І, почувши про те, (про смерть Івана Хрестителя), Ісус відплив звідти на човні у безлюдне місце один; а народ, довідавшись, пішов за Ним з міст пішки. І, вийшовши, Ісус побачив багато людей, змилосердився над ними і зцілив недужих їхніх» (Мф.14:13,14).

Зустріч Христа у Єрусалимі у Євангеліях зображується як своєрідна вершина його лідерського тріумфу перед мінливим натовпом: «Безліч людей розстинали свій одяг по дорозі (до Єрусалиму), а інші різали гілки з дерев і стелили по дорозі. Люди ж, що йшли попереду і слідом, виголошували: осанна Синові Давидовому! . . .» (Мф.21, 8-9). Таке захоплення новим Месією і, головне, сприймання Христом наданих йому почесностей виступає різким контрастом його попередньої діяльності. Зокрема, як стверджує Е. Едінгер, «нам не уникнути враження, що під час тріумфального в'їзду до Єрусалиму Христос «грав на натовп» у тому значенні, що він приймав на себе колективну проекцію «Сина Давидова», тобто пряму вказівку на Месію» [15, с. 58].

Характеризуючи постать історичного Христа, А. Безант акцентує увагу на двоїстому характері результатів його проповідницької діяльності: «всеосяжна любов притягувала до себе усіх знедолених і презрених», але «учителі та правителі його народу стали дивитися на нього із заздрістю і гнівом; його духовність була для них докором користолюбства, його сила – постійною, однак й безмовною вказівкою на їхні слабкості» [1, с. 73].

Як стверджується у Євангелічних текстах, з арештом Христа його покинув не тільки мінливий натовп, але й найближчі учні. Апостоли – ті обрані, на чії плечі ляже майбутня проповідницька діяльність, однак за час земного Христового життя і вони не усвідомлювали сенсу високої духовної честі свого обрання. Зрада є важливою темою індивідуалізації, оскільки є складовою частиною феноменології протилежностей. У ситуації конфлікту між протилежними цінностями людина порушує вірність тому або іншому принципу і відкриває ворота ворогу. Зрадника завжди ненавидять обидві сторони, оскільки той топче «святе» колективної психології, а саме: відданість груповій ідентичності.

Трагедія особистості, яка протистоїть натовпу, певною мірою зумовлюється тим, що поведінка юрби підбурювана досвідченими маніпуляторами, змінюється стихійно, нею стає неможливо керувати ззовні. У Євангелії від Матвія ця трагічна особливість колективної поведінки виражена кількома рядками: «Первосвященики і старійшини підмовили народ просити за Варавву, а Ісуса погубити» (Мф.27:20).

Відданість і зрада – це визначальна пара протилежностей, яка, зазвичай, присутня у діяльності харизматичного лідера. За твердженням Е. Едінгера, відданість майбутньому може зажадати зрадити минуле, і навпаки, і «в цьому значенні Христос зрадив свою колективну іудейську спадщину. Він був еретиком і тому отримав покарання за зраду. Це

відповідає тому психологічному факту, що на певній стадії розвитку окремої особи для досягнення індивідуалізації доведеться порушити відданість колективу. Пізніше плодами цього «злочину» може скористатися той самий колектив» [15, с. 60].

За Євангелійними оповідями, Христа звинуватили у тому, що він загрожував зруйнувати храм Божий, місцеперебування Яхве. Відповідно, Ісус виявився зрадником старих традицій, колективного сховища усталених релігійних цінностей. Страх, який випробовували первосвященики, виявлявся таким чином: «Якщо залишимо Його так, то усі увірують у Нього — і прийдуть Римляни і оволодіють і місцем нашим і народом» (Ін. 11:48). Але навіть без римлян Христос загрожував іудейській ортодоксії, і тому його допитали як еретика. «Для релігійної общини ересь вважалася злочином нарівні з державною зрадою і була навіть більш небезпечною, ніж зрада власне державі... Вона загрожувала її вищим психічним цінностям і тому була більш небезпечною, ніж смерть, яка загрожувала лише її фізичному існуванню. Саме така за інтенсивністю реакція в іудейських первосвящеників виявилася викликаною Христом» [15, с. 61].

Позбавлення харизматичного лідера авторитету можливе за умови руйнування серед послідовників його харизми, тому, як свідчать тексти Євангелій, страта Христа супроводжувалась особливими моральними знущаннями, які завдавали болю більше, ніж знущання фізичні: «первосвященики з книжниками та старійшинами і фарисеями, глузуючи, говорили: інших спасав, а Себе Самого не може спасти; якщо Він Цар Ізраїлів, нехай тепер зійде з хреста, і ми увіруємо у Нього» (Мф.27, 41-42). Можемо припустити, що натовп йшов за Христом у вірив у його могутність лише за наявності чудесних діянь, а розп'яття чекав як можливості здійснення найбільшого з чудес – Божественного спасіння. Адже харизматичне правління легітимним є лише доти, поки особиста харизма має докази «значущості», тобто знаходить визнання і використовується учнями чи послідовниками.

Г. Лебон наголошує на тому, що у своїй психологічній основі натовп консервативний, адже «він має у собі найбільш священну повагу до традицій і підсвідомий дуже глибокий жах до будь-яких змін, здатних змінити реальні умови його існування» [9, с. 31]. Можемо висловити припущення, що власне тому вміло керований натовп сприйняв Христа як злочинця, руйнівника усталених вірувань і розп'яв разом із руйнівниками соціальних устоїв: «І коли прийшли на місце, що зветься Лобним, тут розп'яли Його і злочинців, одного з правого, а другого з лівого боку» (Лк. 23:33).

Постає питання: наскільки усвідомлюваними були дії тих індивідів, які стояли у натовпі біля Голгофи, та кричали «візьми, візьми і розіпни Його» (Ін. 19:15), і чи раціональним було їхнє бажання смерті Ісуса? Адже індивід у натовпі набуває, «завдяки тільки численності, усвідомлення непереборної сили, і це усвідомлення дозволяє йому піддаватися таким інстинктам, яким він ніколи не дає волю, коли буває один. У натовпі ж він менш схильний приборкувати ці інстинкти, тому що натовп анонімний і не несе на собі відповідальності... Під впливом навіювання такий суб'єкт скоюватиме відомі дії з нестримною стрімкістю; у натовпі ж ця нестримна стрімкість виявляється зі ще більшою силою, оскільки вплив навіювання, однакового для усіх, збільшується шляхом взаємності» [9, с. 15]. Недарма Ісус говорив: «Отче, прости їм, бо вони не відають, що чинять» (Лк. 23:33,34).

Почуття і настрої натовпу, затьмареного чужими ідеями і переконаннями, залишаються мінливими; вони можуть змінитися під впливом певного знамення чи події. Люди, що володіють достатньо сильною індивідуальністю, щоб опиратися навіюванню, - стверджує Г. Лебон, - у натовпі дуже нечисленні і тому не у змозі боротися з течією. Найбільше, що вони можуть зробити, — це відвернути натовп за допомогою якогось-небудь нового навіювання. Так, наприклад, вдале слово, який-небудь образ, викликаний до речі у уяві натовпу, відвертали його інший раз від самих кровожерливих учинків [9, с. 16]. Зокрема, євангеліст Лука указує на розкаєння, що виникло у натовпі: «І сонце затьмарилось, і завіса у храмі роздерлася посередині. Скрикнувши гучним голосом, Ісус сказав: Отче, у Твої руки віддаю дух Мій. І сказавши це, віддав дух. Сотник же, побачивши, що сталося, прославив Бога і сказав: воістину Чоловік Цей був праведний. І весь народ, який зійшовся на це видовище, побачивши, що сталося, повертався, б'ючи себе у груди» (Лк. 23: 45-49).

Можемо стверджувати, що первинні інстинкти, якими керується натовп, у критичній ситуації можуть передаватись і тим індивідам, що не є його частиною, але знаходяться у зоні його впливу. Зокрема, як стверджується у Євангелії від Іоанна, на час розп'яття біля Христа були лише його мати з сестрою, Марія Магдалина та Іоанн, якого Христос за відданість нарік своїй матері сином (Ін. 19, 26-27), а віддані його учні переховувались у будинку, замкнуті, від страху перед юдеями (Ін. 20,19). Вони увірували у його силу, лише взривши воскреслого перед собою (Ін. 20,20-22).

З нашого погляду, було б хибою твердження, що поведінку апостолів викликав страх за власне життя – вірогідніше, це було усвідомлення неможливості впливу на Божественне провидіння, зміни тієї долі, що наперед визначена для Христа. У даному контексті Г. Гегель зазначає, що учні Ісуса досягнули його зв'язок із посланнями пророків «тільки опісля прославлення Ісуса, після того, як на них зійшов дух» [7, с. 191]. З часом усвідомлення значення своєї місії як обов'язку, а не переваги, як жертвовного Христового хреста якісно виокремили апостолів з числа інших послідовників і їхня місійна подвижницька діяльність стала яскравим зразком для наслідування у християнському релігійному лідерстві.

Висновки.

Головне завдання релігійного лідерства полягає у об'єднанні суспільних мас задля досягнення певної ідеї. Серед оточення релігійного лідера можливо виділити такі групи, як учні, послідовники і натовп. Учні утворюють безпосереднє оточення лідера, володіють відповідним інтелектуальним потенціалом, прагненням у досягненні мети, свято вірять у ідеї свого учителя і з часом стають лідерами та пропагандистами пропонованої ідеї. Послідовники – ті, хто слідує за лідером, захоплені як його особистістю, так і його ідеями. Основною складовою, що поєднує натовп, є спільність емоційного стану. Релігійний натовп втілює архетипічну енергію без посередництва его-свідомості, тому сприймає тільки найпростіші почуття – гнів, страх, захоплення, будь-яку думку, ідею чи вірування, що нав'язуються йому. Не маючи ніяких сумнівів відносно того, що є істиною і що – помилкою, натовп виражає таку ж авторитетність у своїх судженнях, як і нетерпимість.

Джерелом особистої відданості харизматичному лідеру є емоційно забарвлена прихильність, що формує образ виняткової святості, героїзму і зразкового характеру

індивіда. Підтвердження харизматичних здібностей здійснюється за допомогою чудесних одкровень, які визнають послідовники як надприродні здібності. Генеза харизми релігійного лідера у християнській традиції має певну циклічність: захоплення – звеличення – заперечення – (мученицька) смерть – захоплення – звеличення. Знищений харизматичний лідер набуває ореолу мученика, його духовний образ формується поза реальною історичною особистістю, трансформується за рахунок міфів та легенд.

Література:

1. *Безант А.* Экзотерическое христианство или малые мистерии. Москва: Изд АРТ, 1990. 197 с.
2. Библиейская энциклопедия. Репринтное издание. Москва: ТЕРРА, 1990. 902 с.
3. Біблія: книги Священного писання Старого та нового Завіту. Київ: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. 1407с.
4. *Блумер Г.* Коллективное поведение // Психология масс: Хрестоматия/ [Сост. Райгородский Д.Я]. Самара: Изд.дом «БАХРАХ - М», 2006. С.535 – 588
5. *Булгаков С.* Героизм и подвижничество (Из размышлений о религиозной природе русской интеллигенции) //Вехи: Интеллигенция в России: Сб. ст. 1909 – 1910 / [Сост., коммент. Н.Казаковой; Предисл. В.Шелохаева]. Москва: Мол. Гвардия, 1991. 462 с.
6. *Вебер М.* Хозяйство и общество, ч.1. Экономика, общественное устройство и власть. Москва: Изд. дом Высш. школы экономики, 2016. 445 с.
7. *Гегель Г.* Философия религии: В 2-х т. Т.2. Москва: Мысль, 1977. 572 с.
8. *Карнетти Э.* Масса // Психология масс: Хрестоматия/ Сост. Райгородский Д.Я. Самара: Изд.дом «БАХРАХ - М», 2006. С.315 – 397
9. *Лебон Г.* Психология масс // Психология масс: Хрестоматия / Сост. Райгородский Д.Я. Самара: Изд.дом «БАХРАХ - М», 2006. С.5 –130
10. *Ломачинська І.М.* Релігійне лідерство в духовному вимірі християнської традиції: Монографія. Київ: Університет «Україна», 2008. 286 с.
11. *Мень А.* История религии: В поисках Пути, Истины и жизни. В 7 т. Т.6: На пороге Нового Завета: От эпохи Александра Македонского до проповеди Иоанна Крестителя. Москва: СП «Слово», 1993. 622 с.
12. *Московичи С.* Наука о массах // Психология масс: Хрестоматия/ Сост. Райгородский Д.Я. Самара: Изд.дом «БАХРАХ - М», 2006. С.397 – 534
13. *Ортега-и-Гассет Х.* Восстание масс// Эстетика. Философия культуры Москва: Искусство, 1991. С.309 – 349
14. *Фрейд З.* Психология масс и анализ человеческого «Я». Москва: АСТ, 2005. 189 с.
15. *Эдингер Э.* Христианский архетип. Москва: Изд-во: ООО «Пента График», 2000. 264 с.
16. *Юнг К.* Персона // Психология самосознания: Хрестоматия. Самара: Изд. Дом «БАХРАХ - М», 2007. С.534 - 565